Broch.
Boo.
93
= 3-4.2
Br N 04-210

OVER

DE EERSTE EXPEDITIE

TEGEN

ATJEH.

EEN ANTWOORD AAN GENERAAL **DE STUERS**,

DOOR

Generaal BOOMS.

'S GRAVENHAGE,
A. VAN HOOGSTRATEN & ZOON.
1875.

Broch. Boo.

OVER

DE EERSTE EXPEDITIE

TEGEN

ATJEH.

EEN ANTWOORD AAN GENERAAL **DE STUERS**,

DOOR

Generaal BOOMS.

Kon. Inst. v/d Tropen
CENTRALE BOEKERIJ
AMSTERDAM

'S GRAVENHAGE,
A. VAN HOOGSTRATEN & ZOON.
1875.

KONINKLIJK INSTITUUT VD TROPEN-BIBLIOTHEEK
14 0000 0164 9098

In het Aprilnummer van „de Gids" verscheen van de hand van generaal DE STUERS een artikel: „Nog iets over Atjeh," waarvan het laatste gedeelte gerigt is tegen mijne zienswijze over de hoofdoorzaken van het échec der eerste expeditie, te vinden in het Februarijnummer van hetzelfde tijdschrift. Met al de aandacht die èn het onderwerp èn het woord van den oud-kommandant van het Indische leger verdienen, heb ik de gronden waarop zijne bestrijding rust overwogen en aan de gegevens getoetst, maar de overtuiging dat ik dwaalde heb ik daaruit niet kunnen putten. Dit zou nog geene reden zijn tot antwoorden, en aanvankelijk was 't zelfs mijn voornemen het niet te doen. Bij nader inzien echter reken ik mij daartoe verpligt. Ik mag de aantijging niet onbeantwoord laten, dat ik, „om den ongelukkigen afloop der eerste expeditie te vergôelijken," de Indische regeering ter zake van den oorlog met Atjeh, onbillijk en zonder kennisneming als het ware van de officiëele bescheiden, van overijling en gebrekkige voorbereiding zou hebben beschuldigd. Ik moet wijzen op de eenzijdigheid van het standpunt dat de generaal, met zijn hoog gezag, tegenover de eerste expeditie heeft ingenomen, en van het standpunt dat hij mij ten onregte laat innemen; aantoonen, dat hij hoofdpunten van het debat over het hoofd heeft gezien, en nader wijzen op de feiten en op gegevens die voor het publiek minder toegankelijk, en door mijn hooggeachten bestrijder zelf denkelijk onvolledig of niet geraadpleegd zijn.

„De geachte Schrijver, zoo lees ik op blz. 127, kon door al wat uit officieele bronnen bekend is geworden weten, dat de

Indische regeering het niet in de hand had om het vertrek van de expeditie uit te stellen," en meer bepaald word ik dan verwezen naar blz. 69 (denkelijk moet dit zijn blz. 34) der „Nota over de betrekkingen van Nederland tot het rijk van Atsjin sinds 1824" ingediend door den M. v. K. in de Kamerzitting 1872—73. — Deze nota, Generaal, is mij niet ontgaan, maar indachtig aan het „audite, et alteram partem," ben ik daarbij niet blijven stilstaan; ik heb ook de verdere bescheiden geraadpleegd, b. v. de nota van den heer JONCKBLOET van 10 Mei '73 (1); ik volgde de debatten over de Atjeh-kwestie, en die welke in comité-generaal gevoerd werden zijn niet zoo geheim gebleven dat de kern daarvan geheel onbekend mag heeten. Zoo kwam ik tot de overtuiging waarvan ik het resultaat in mijn „Gids"-artikel van Februarij nederlegde. Uit een en ander toch is het mij niet gebleken, dat de Indische regeering het niet in de hand zou gehad hebben om het vertrek van de *expeditie* uit te stellen. Indien zij al tot eene *oorlogsverklaring* moest besluiten, kon en moest zij, zoo als bij de debatten is aangetoond, zich in de gegeven omstandigheden vooreerst hebben bepaald bij het uitzenden van eene scheepsmagt om den oorlogstoestand ook feitelijk te constateren, en die gevreesde inmenging van derden, waarop gij in uw artikel doelt, zelve voor een „fait accompli" te plaatsen. De M. v. K., zult gij mij mogelijk zeggen, heeft de verantwoording van het gebeurde op zich genomen, en dat is zoo. Maar de regeering van Indië staat te hoog en te ver om in zaken als deze gedekt te kunnen heeten tenzij ze aldus handelde op bepaalde bevelen van hoogerhand. En nu blijkt het uit de officieele bescheiden, waarnaar ik op mijne beurt mag verwijzen, duidelijk genoeg, dat het zenden van eene „krachtige zeemagt" eerder strookte met de zienswijze en de bedoelingen van de Nederlandsche regeering, dan

(1) Bijlage litt. A tot het Verslag over de verhooging der begrooting van N. Indië voor 1873.

het ondernemen van eene expeditie te land, zonder nadere voorbereiding en zekerheid omtrent den waren toestand, en met den kwaden mousson voor de deur. De gevolgen daarvan moeten, mijns inziens, dan ook in de eerste plaats komen ter verantwoording van de Indische regeering.

In geen geval echter, force majeure of niet, kunnen zij blijven op de rekening van de chefs der expeditie, zoo als in uwe absolute bestrijding ligt opgesloten. Volgens uwe uitspraak toch: was de sterkte der eerste expeditie toereikend en zou ook de tijd voldoende geweest zijn bij meer volharding en betere voorbereiding van de operatiën; wordt het overhaast uitzenden van de expeditie en de ongelegenheid van het tijdstip daardoor en bovendien door het argument van force majeure geëcarteerd; kunnen onbekendheid met land en volk en het gemis van een generalen staf niet gelden als medewerkende oorzaken tot haar échec. En zoo zou er dan werkelijk zoo wat niets overblijven dan de fouten van de aanvoerders! Blijkbaar onwillekeurig, Generaal, hebt gij in uw ijver om de Indische regeering vrij te pleiten, dat eenzijdige standpunt ingenomen, en daardoor op uwe beurt die aanvoerders gemaakt tot de zondebokken van alles, tot zelfs van de verzuimen van vorige regeeringen, want die oorlog met Atjeh was sedert '64 in de lucht.

Even onwillekeurig zeker, plaatstet gij mij op een eenzijdig standpunt tegen over u. Ik beweerde, dat de oorzaken van het échec minder liggen in de begane (taktische) fouten, dan in de gebrekkige staatkundige inleiding en voorbereiding van den oorlog: de weinige bekendheid met land en volk; het gemis van een generalen staf; het overhaast uitzenden van de expeditie; vooral het uitzenden van de expeditie op een ongeschikt tijdstip; de onvoldoende zeemagt. Ik liet daarop volgen: „de begane fouten waren daarvan *gedeeltelijk* een gevolg, en deed uitkomen in hoe ver; het woord „gedeeltelijk" is in uwe aanhaling vergeten, en zoo zou ik op mijne beurt de regeering voor alles, tot zelfs voor al de taktische fouten en te kort komingen verantwoordelijk hebben gesteld.

Uwe bestrijding ga ik thans wat nader bespreken.

Kortweg zegt gij op blz. 125, „dat de sterkte der expeditie toereikend was voor het oogmerk van den oorlog, en dat het ook niet aan tijd zou hebben ontbroken om het vereischte succes te behalen, namelijk het nemen van den kraton, als er meer volharding had bestaan, en een beter gebruik van de aanwezige middelen ware gemaakt.” — Van die onderstelling, dat tijd en middelen voldoende waren, is ook de Indische regeering moeten uitgaan; maar als wij nu weten en op blz. 126 ook van u vernemen, dat hetgeen men van Atjeh wist „zeer gering was”, is dan de vraag ongepast: waarop die berekening van tijd en middelen dan toch wel gegrond was? En is uwe beweering dienaangaande wel te regtvaardigen met het oog op meerdere kennis van thans? — De expeditie kwam ter reede van Atjeh 5 April; eerst den 8ⁿ kon worden gedebarkeerd; den kwaden mousson verwachtte men tegen Mei: in drie weken tijds moest dus alles zijn afgeloopen, en uit de enquête blijkt, dat in dien zin wenken zijn gegeven. In drie weken tijds: debarkeeren; het nemen van de strandversterkingen; inrigting van het strandbivak ook als depôt; verkenning van het onbekende binnenland; het oprukken naar, het nemen en verzekeren van den mesigiet; het zoeken naar den kraton; het nemen van den kraton, — al een rijk programma tot wat gij het vereischte succès noemt. Maar was dit werkelijk het vereischte succès, de beslissing? Volgens de proclamatie van den opperbevelhebber van 22 Maart, was het doel der expeditie: „de bestuurders van het rijk van Atjeh door kracht van wapenen te noodzaken aan de hun door het gouvernement gestelde eischen te voldoen.” Dat doel moest hij voor oogen houden; dat was niet beperkt tot het nemen van den kraton, en de val van het vorstelijk verblijf kan dus niet per se het „vereischte succès” genoemd worden, zooals bij de tweede expeditie trouwens gebleken is. Er moest verder gedacht zijn en worden voor het geval dat de kraton niet viel, of dat Atjeh zich dan maar niet zoo dadelijk onderwierp. Er moest vóór die eventualiteiten gedacht zijn en worden aan

minstens eene *tijdelijke* vestiging, en hare approviandeering met ruime middelen, dewijl de gemeenschap met de vloot in den kwaden mousson niet verzekerd heette, en is van die intentie niet gebleken uit een telegram aan den opperbevelhebber? Wanneer ik nu zie, welke duizende werkkrachten en maanden tijds de tweede expeditie daartoe besteedde, mag ik dan, al neem ik ook een minimum voor eene tijdelijke vestiging in aanmerking, uwe beweering geregtvaardigd achten, dat de tijd en de middelen waarover de eerste expeditie te beschikken had voldoende waren?

In 3 weken tijds! Het heeft er werkelijk iets van dat men, zoo als de nota JONCKBLOET het treffend uitdrukt, „met een coup de théâtre dacht te triumpheren"! En in mijn „Gids" artikel beweerde ik dan ook niet ten onregte, dat men meende te maken te hebben met eene hut van leem, dat men niet rekende op eene ernstige verdediging.

Gij hebt die beweering niet weersproken, Generaal, maar volgens u „waren de Atjehneezen op tegenstand niet voorbereid" (1). Dat mag de Indische regeering gehoopt hebben, en of zij daartoe nog wel het regt had toen de expeditie zou vertrekken maar nog in hare hand was, zal straks blijken. Maar is uwe beweering zonder bewijs, nog gewettigd nu de feiten gesproken hebben? Is het gebleken uit hunne houding bij onze voorloopige verkenning van 6 April, dat de Atjehers op tegenstand niet waren voorbereid; uit hunne verdediging van de strandversterking n°. 2; uit de hardnekkige eerste verdediging van den mesigiet; uit hunne poging om dien tempel na zijn val weer binnen te stormen, uit het hevige geschut- en geweervuur waarmede zij onze bezetting bestookten; uit het onmiddelijk terugkeeren binnen den mesigiet, toen wij hem ontruimden, als het ware onder onze bajonetten, of uit den aanval dien zij toen waagden op ons bivak? Is het

(1) Blz. 126.

gebleken uit hunne houding bij onze vergeefsche pogingen om den mesigiet om te trekken; bij de herovering van dat gebouw, waarin zij het ons andermaal zoo lastig maakten, dat onze toestand weer eene wijle hagchelijk stond, terwijl zij tevens zich in onzen rug vertoonden? Alleen die dag van den 14n kostte ons aan gewonden en gesneuvelden, behalve den opperbevelhebber, 103 officieren en minderen. Blijkt het eindelijk, dat zij op tegenstand niet waren voorbereid, uit hunne houding tegenover onze verkenning van 15 April, en vooral bij onzen aanval van den 16n, op die vermeende voorwerken van den kraton, een aanval die ons in minder dan een half uur tijds andermaal op 9 officieren en 116 onderofficieren en minderen te staan kwam? Zij deden toen zelfs eene ernstige poging om zich bij de bekende terreinafscheiding in onzen rug te vestigen, en hunne werken aan de overzijde van de rivier waren gaandeweg zoover verlengd dat zij de oostface van den mesigiet konden enfileeren. Uit die feiten blijkt, meen ik, het tegendeel. De Atjehers waren wat minder gereed met versterkingen als bij de tweede expeditie, maar zij hadden wapens, kruid en lood en strijders in overvloed, en . . . een onversaagden moed die meer beteekent dan doode middelen, hetzij hij voortspruit uit fanatisme of uit patriotisme.

Maar „dat had men blijkbaar niet verwacht, daarop had men niet gerekend; men achtte het waarschijnlijk dat het bij eene „„magtsvertooning”” zou blijven; dat Atchin daardoor in „„vredelievende stemming”” geraken zou” (1). Toch had men er zich ter laatster ure nog op kunnen en moeten verwachten, want 17 Maart, dus nog 5 dagen voor het vertrek der expeditie van Java, seinde onze commissaris uit Penang, waarheen hij was vooruitgegaan: „dat de Atjehneezen zich sterk wapenden, en men op krachtigen tegenstand bedacht moest zijn.” Hij vernam daar dat alleen

(1) Nota JONCKBLOET.

sedert Augustus '72 van Penang naar Atjeh waren uitgevoerd, 15000 geweren en eene daaraan geevenredigde hoeveelheid buskruid (1). Hij schreef van daar o. a.: „dat Atjeh inderdaad belangrijke strijdkrachten had ontwikkeld . . . . dat de Atjehers haakten naar het oogenblik om zich met ons te meten . . . . dat zij besloten waren om tot den laatsten man te strijden . . . . dat zij onze militaire toerustingen in alle bijzonderheden kenden" enz. En nu men dit alles weet, en de feiten dit hebben bevestigd, mag men nu, ten koste van de chefs en ten bate van de regeering, nog beweeren dat de vijand op tegenstand niet was voorbereid? Integendeel, Generaal, hij was betrekkelijk beter voorbereid dan wij. Mag men nu nog beweren dat sterkte en tijd voldoende waren?

Voldoende! Had men behalve op eene hut van leem en een onvoorbereidden vijand, ook nog gerekend dat onzerzijds geen fouten zouden worden gemaakt, dat men voor de eerste maal onfeilbare aanvoerders onder de hand had. Gij verwijt hun, Generaal, dat zij, vergelijkenderwijze met de tweede expeditie, zich den tijd niet hebben gegeven om de operatiën voor te bereiden. De tweede expeditie, die enkel aan tijd over meer maanden beschikte dan zij over weken! Dus in die drie weken ook nog langzaam, voorzigtig! Moesten zij, met het oog op dien luttelen tijd, niet veeleer wat haast maken, en dus meer kans loopen ook van tegenspoed. Staat ook niet in eene der officieele instructiën: „als beginsel bij de krijgsoperatiën is aangenomen dat de aanval eene verrassing moet zijn." Zegt niet het telegram van 17 Maart van den G.-G. aan onzen commissaris o. a.: „is vreedzame oplossing onmogelijk, dan zij flink en doortastend handelen onze leus!" En nu wat haast is gemaakt en wat meer gestormd werd, maar dat stormen en de verrassing niet altijd gelukten, nu het verwijt dat de eerste expeditie den tijd niet nam om, als de tweede, de operatiën voor te bereiden. Nu boeten

---

(1) 5000 vaten buskruid en 1394 kisten geweren rapporteerde de kommandant van de *Citadel van Antwerpen*.

*

behalve voor eigen misslagen ook nog voor de misslagen, en .... voor de teleurstelling van de regeering. Is dat billijk?

Wat meer volharding? — Hoe was de toestand na den aanval van 16 April? Een nieuw, zeer gevoelig echec tegen een vermeend voorwerk van den kraton: onzekerheid omtrent de ligging van den kraton; steeds een verwoedde tegenstand; onveiligheid binnen den mesigiet; eene gebrekkige en bedreigde gemeenschap met het strand; grootendeels zeer vermoeide troepen en eene gedrukte stemming; zware verliezen, verliezen zoo als in den betrekkelijken zin van sterkte en tijd welligt geene expeditie geleden heeft (1); de hygienische verhoudingen niet gunstig, en een langer verblijf binnen de muren van den tempel hoogst schadelijk, volgens de verklaring van den chef van de geneeskundige dienst aan den opperbevelhebber; de vraag, of van een hernieuwden aanval eenig succes was te verwachten, en of het dus al of niet raadzaam was daartoe over te gaan, „algemeen ontkennend beantwoord" door de chefs ter conferentie vergaderd „in verband met de gebleken krachten en positie van den vijand, en onze eigen disponibele strijdkrachten" (2), en ten gevolge van een en ander terugkeer naar het strand noodzakelijk geoordeeld; volgens sommigen, reeds denzelfden dag, maar de opperbevelhebber, kolonel v. Daalen, bestreed die zienswijze krachtig en bepaalde dat, om alle verkeerde indrukken weg te nemen, de terugkeer eerst den volgenden dag, den 17n, zou geschieden. Het was zeker niet goed zoo'n gewigtig besluit te nemen, terwijl de indruk van het pas geleden echec nog levendig kon zijn. Maar men moet ook hier rekening houden met de gejaagdheid van de geheele expeditie, en de beslissing om eerst den volgenden dag terug te gaan toont althans dat de opperbevelhebber de bezinning niet verloren had.

---

(1) Voor de landmagt bedroeg het aantal officieren, onderofficieren en minderen die bij de expeditie het leven lieten of gewond werden, 471, op eene totale sterkte van 3366 officieren en minderen. Zie Enquête-rapport.

(2) Journaal van den chef van den staf, volgens Enquête-rapport.

Zoo was de toestand den 16n. Nu, dat wij alles, alles weten, uit het gedrang en buiten verantwoording, is het gemakkelijk te zeggen: Volharding! En toch, dan moet men tegenover het gevoelen van de gezamenlijke chefs — aan Indische toestanden niet vreemd — nog kunnen bewijzen, dat volharding werkelijk het zoogenaamd „vereischte succes", het nemen van den kraton, zou hebben gegeven. En dan moet men verder voor oogen houden, zooals de opperbevelhebber dit moest doen, dat het doel van de expeditie daarbij niet was beperkt. Nu wist die bevelhebber uit de officieele gegevens dat de kwade mousson voor de deur stond, dat de gemeenschap met de vloot dan niet verzekerd heette. Moest hem dit niet doen denken aan isolement, aan regens en overstroomingen; aan de verpleging van gewonden, zieken en gezonden; waren de middelen tot voorziening in een en ander nog voldoende, was er onder anderen geen groot gebrek aan koelies; kon en mogt men vertrouwen dat de tijd daartoe nog wel voldoende zou wezen voor het doorkomen van den west-mousson? Gij hebt er zekere beoordeelaars van de tweede expeditie de les over gelezen, Generaal, dat zij de verpleging en verzorging uit het oog schijnen te verliezen, en zult die eischen dus wel niet over het hoofd willen zien of miskennen als het de eerste geldt.

Toch heb ik te dier zake aan uwe bestrijding een verwijt te doen. Over de gevolgen van den kwaden mousson, zoowel met het oog op de troepen regtstreeks, als voor de gemeenschap met de vloot; over hetgeen den doorslag heeft gegeven tot staking en terugkeer naar Java, is door u een volkomen stilzwijgen bewaard. In uw citaat van de door mij vermelde hoofdoorzaken van het mislukken dier expeditie, is het „onvoldoende van de zeemagt, zoowel wat het getal als de bruikbaarheid van de schepen betrof" — ook eene regeeringskwestie — zelfs geheel vergeten. Een en ander staat met elkander in verband, en uwe bestrijding is dus ook op dit zeer voorname punt eenzijdig.

Uwe openhartige bekentenis daarentegen, dat onze kennis van

Kon. Inst. v/d Tropen
CENTRALE BOEKERIJ
AMSTERDAM

Atjeh „zeer gering was", waardeer ik zeer, vooral tegenover het enquête-rapport. Bij uwe apodictische beweering evenwel, dat het middel van verkenning door generaal KROESEN voorgesteld, „niets, volstrekt niets" zou hebben kunnen bijdragen om de kennis van land en volk te verhoogen, bij die beweering kan ik mij niet maar zoo neerleggen. De generaal KROESEN stelde voor, om een door hem gedesigneerd officier de reis naar Atjeh met de *Djambi* te laten meêmaken, ten einde de hoofdplaats Atjeh uit een militair oogpunt zooveel mogelijk te verkennen. Dit geschiedde in 1871, dus niet ter laatster ure, maar wel zag men den oorlog toen reeds te gemoet. Generaal KROESEN, die het voorstel deed, en toch ook wel mag meêtellen, verwachtte natuurlijk van die zending iets meer dan „volstrekt niets". Indien mijne inlichtingen juist zijn, dan stuitte zijn voorstel ook af op eene ondergeschikte kwestie van gansch anderen aard, en niet omdat het niets kon geven. In alle geval had, mijns inziens, het middel niet onbeproefd mogen blijven, waar onze kennis zoo „zeer gering was"; mogelijk had het ons beter ingelicht omtrent de ligging van den Kraton die tijdens de expeditie zoek bleef, en die stad van ± 6000 zielen uit de officieele gegevens doen verdwijnen. — Bij dit eene middel, door u gereleveerd, heb ik mij overigens niet bepaald. Ik wees er op, dat sedert het sluiten van het tractaat van 1857 de opvolgende regeeringen weinig gedaan hebben om nader ingelicht te worden. Ik heb verder aangetoond, dat wij niet alleen weinig wisten, maar bovendien verkeerd waren ingelicht; dat een en ander de chefs der eerste expeditie op een dwaalspoor kan hebben gebragt, en hun een bondgenoot heeft onthouden die aan de tweede expeditie gewigtige diensten bewees.

Ten behoeve van die tweede expeditie zegt gij op blz. 120 van uw artikel: „de expeditionnaire magt moest alles zoeken, alles scheppen, alles gissen". En te regt moet men het haar in goede rekening brengen, dat ook zij nog voor vele onbekende zaken stond. Zooveel te meer echter moet die factor ten goede komen

aan de eerste expeditie: toen wist men nog veel minder. Deze expeditie zelve toch bragt veel aan het licht, zoowel omtrent het terrein als omtrent den vijand, en de enquête daarover gehouden heeft althans dit voordeel opgeleverd, dat de verspreidde gegevens tot eenheid gebragt werden, en twijfel omtrent vele punten ophield; verder informeerde en verzamelde het „bureau voor de krijgstoerustingen op Sumatra", na die expeditie en ten behoeve van de tweede opgerigt. Van dit alles heeft de tweede partij kunnen trekken, even als van de inlichtingen van een spion die drie weken in den Kraton doorbragt, en van de inlichtingen van Toekoe Nek. Bovendien was aan haar hoofd geplaatst de generaal die in '57 Atjeh als gezant bezocht, en van wien het heette, dat hij Atjeh kende. Nu vernemen wij dat die expeditie „alles moest zoeken, alles scheppen, alles gissen". Ik zeidde in mijn Gids-artikel: „dat men ook bij de tweede expeditie omtrent hoofdzaken nog in onzekerheid verkeerde", wat, geloof ik, de waarheid meer nabij komt. Doch gesteld dat uwe beweering de juiste is: wat wist dan toch wel de eerste expeditie? — Wanneer men dit alles zamenvat, zal men dan niet met mij erkennen dat de tweede, vergelijkenderwijze en met het oog op den geruimen tijd en de ruime middelen die haar ten dienste stonden, de gemakkelijker taak had; zal men dan niet met mij „de weinige bekendheid met land en volk" tot de hoofdoorzaken van het echec der eerste expeditie brengen, en van de rekening der chefs afvoeren. Zelfs in uwe verdediging van de Indische regeering had ik op dit punt althans volkomen instemming mogen verwachten. Maar hetgeen gij ten behoeve van de tweede expeditie zoo voorstaat, wilt gij voor de eerste, die veel minder wist, zelfs niet laten gelden als „bijkomende oorzaak" tot hare mislukking. Nogmaals, Generaal, is dat billijk?

Evenmin het gemis van een generalen staf. „Dat gemis, zegt gij op blz. 126, is in Indië nimmer in die mate gevoeld, dat dit van invloed op den uitslag van een veldtogt behoefde te zijn". —

Dus toch gevoeld, hoewel slechts in ondergeschikten zin; en wie kan het plus ou moins der gevolgen van dat gemis voor die vroegere veldtogten nog bepalen? Doch noodig schijnt zulk een staf niet te wezen. Maar dan hebben andere legerkommandanten, o. a. generaal KROESEN, die herhaalde voorstellen deed tot oprigting daarvan, gedwaald. Blijkens uwe noot van blz. 126, hebt gij zelf herhaaldelijk de oprigting voorgesteld van een Bureau voor de Statistiek, wat reeds een onderdeel is van de stafdienst, en met iets meer, waarop ik straks zal wijzen, zou men al vrij ver gekomen zijn. Later werden de topografische verkenningen beter georganiseerd. Na het mislukken van de eerste expeditie, organiseerde men, in Junij '73, het reeds genoemde „bureau voor de krijgstoerustingen op Sumatra," afgescheiden van het Departement van Oorlog, en met de bepaling dat het personeel van dat bureau voor het meerendeel bij den staf van de tweede expeditie zou worden ingedeeld of daaraan toegevoegd: een vermomde generale staf. De behoefte werd dus langzamerhand duidelijker gevoeld, men begon de put te dempen, en ziet! de staf is er thans, niet langer een tijdelijke, partieele of vermomde, maar een blijvende, wezenlijke Generale Staf. De behoefte is dus geconstateerd.

Maar gij wildet niet toegeven, dat het gemis van zoo'n staf tot het mislukken van de eerste expeditie zou hebben bijgedragen. Gij geeft te kennen, meen ik, dat hetgeen van dien aard te doen viel tot de gewone kennis van den officier behoort. Toch niet, Generaal; het is niet de zaak van ieder officier om bv. gidsen, spionnen en kondschappers te gebruiken en te dirigeren; krijgsgevangenen te ondervragen; juist te zien bij taktische verkenningen, en daarover juist te rapporteren; de ingekomen rapporten en berigten met intelligentie te lezen; tusschen al die verspreidde gegevens het verband te vinden, daarvan een goed geheel te maken, en daaruit tot juiste gevolgtrekkingen te komen die den aanvoerder tot voorlichting kunnen dienen. Dit alles nu is geen geleerdheid in de ongunstige beteekenis van kamergeleerdheid,

geen hooge strategie. Daartoe behoort echter goede krijgskundige kennis, vooral menschenkennis en tact, taalkennis, scherpzinnigheid, coup d'oeil, oefening en ervaring; dat is niet de zaak van ieder officier. En wanneer ik hier meer bepaald wijs op de kondschapsdienst, dan is het omdat juist die dienst bij de eerste expeditie veel te wenschen heeft overgelaten. Vergun mij de vraag, Generaal, of gij evenals ik de enquête-stukken met aandacht hebt gelezen, met de pen in de hand grootendeels doorgewerkt? Ik betwijfel het, en ik mag u die studie ook niet aanbevelen: uw soldatenbloed zou gaan bruissen, uw edel gemoed in opstand komen. Wanneer gij het echter gedaan hadt, zou het ook u waarschijnlijk zijn opgevallen hoe die zoo gewigtige kondschapsdienst aan organisatie en middelen, aan eenheid, vastheid, en regelmatigheid van gang te wenschen heeft overgelaten, hoe daardoor berigten en gegevens te loor gegaan en leemten onaangevuld zijn gebleven. Wanneer in deze dienst tijdig en naar eisch voorzien was geweest, zouden zaken, die eerst bij de enquête tot eenheid en klaarheid zijn gekomen, denkelijk staande de expeditie uitgemaakt zijn geworden.

Het gebrekkige van die dienst nu kan moeijelijk komen voor rekening van de officieren die tijdelijk als stafofficieren fungeerden, tot ter laatster ure daartoe werden aangewezen, wier keuze niet altijd eene gelukkige was, die met elkander en met de zaken niet voldoende vertrouwd waren zoodat wrijving ook niet schijnt te hebben ontbroken. Zoo begreep het ook de opperbevelhebber die bij de enquête verklaarde: „dat het van zelf spreekt, dat men de verantwoordelijkheid van den chef van den staf en zijne ondergeschikte officieren niet te ver mag uitstrekken, als men overweegt, dat er bij het Indische leger, in weerwil der voorstellen van het Departement van Oorlog, geen eigenlijke generale staf bestaat, zoodat zij, die bij de expeditie als stafofficieren fungeerden, de daarvoor noodige speciale opleiding misten, en zich bovendien van te voren niet practisch hadden kunnen oefenen in hunne bijzondere

en zeer moeijelijke dienstverrigtingen." Maar voor wiens rekening dan, zoo niet voor rekening van de regeering, die niettegenstaande de voorstellen van het legerbestuur, niet in tijds organiseerde en voorbereidde.

Op blz. 126 doet gij mij de vraag: „als het waar is dat onbekendheid met land en volk en het gemis van een generalen staf eene medewerkende oorzaak is geweest voor den ongunstigen afloop van de eerste expeditie, had diezelfde oorzaak dan niet hetzelfde gevolg voor de tweede expeditie moeten hebben?" — Eene soort strikvraag, Generaal, die ik vooreerst met wedervragen zal beantwoorden. Hebben dezelfde oorzaken altijd dezelfde gevolgen en in gelijke mate, vooral te velde waar het toeval eene nog al belangrijke rol meespeelt? Waren de toestanden identisch, zoo wat zaken als personen betreft: bv. de graad van onbekendheid met land en volk, de beschikbare tijd zoowel tot voorbereiding van de expeditie als voor de operatiën, de verdere middelen waarover men beschikte, de zamenstelling van den staf en de gelegenheid dien hij had om zich te organiseren en te oriënteren, de omstandigheden te velde enz.? Op de meeste van die wedervragen is mijn antwoord u bekend. Aan de eerste expeditie gaf men ter oplossing een abrupt opgeworpen vraagstuk, vol duisterheden, in een zeer korten tijd, met geringe middelen: zij lostte het niet op. De tweede was daarop sedert lang voorbereid, zij beschikte voor de oplossing over veel meer gegevens, tijd en middelen, en lostte het ten halve op (1). In hoever deze expeditie de

(1) Ten halve, zeidde Generaal KNOOP. en ik sloot mij aan bij dat gevoelen. Gij hebt u daarbij neergelegd, doch met het voorbehoud dat het een half succès is, zooals dat van JAN PIETERSZ. KOEN, toen hij op de puinhoopen van Jacatra het kasteel van Batavia stichtte, of van SPEELMAN, toen hij te Makassar het fort Vlaardingen stichtte. — Is die vergelijking wel juist? KOEN, niet alleen te kampen hebbende met Jacatra, maar ook met het toen magtige Bantam, en vooral met de Engelschen, vermeestert en verbrandt Jacatra, beteugelt Bantam, sticht Batavia. SPEELMAN slaat de Makassaren op zoo geduchte wijze dat hij hen daardoor dwingt een vredesverdrag te sluiten, het Bongaïsche tractaat, dat in hoofdzaak nog heden ten dage, meen ik, voor dat gedeelte van Celebes, van kracht is.. Die beide oorlogen zijn dus *geheel*

oplossing meer nabij zou zijn gekomen, hetzij spoediger of met minder opofferingen indien de Staf een meer volkomen werktuig was geweest, valt moeijelijk te zeggen. Volgens betrouwbare berigten toch, zou die dienst ook bij de tweede expeditie nog wel in het een en ander zijn te kort gekomen, en ook weer niet in zaken van zoogenaamde geleerdheid. Maar wij beschikken hier niet over de gegevens van eene enquête die alles tot in de minste bijzonderheden heeft uitgeplozen, en dit geldt ook voor vroegere veldtogten. Uit de gegevens over de eerste, is mij het gemis van een stafdienst, behoorlijk georganiseerd en voorbereid, echter te duidelijk gebleken dan dat ik op dit punt een ander gezag als dat van de feiten mag aannemen.

Hiermede heb ik, naar aanleiding van uwe bestrijding, eenigzins nader gemotiveerd de kwestie over de hoofdoorzaken van het mislukken der eerste expeditie die ik voor rekening van de regeering bragt. In mijn Gids-artikel verheelde ik geenszins dat ook de aanvoerders fouten maakten die daartoe het hunne bijdroegen; integendeel, ik erkende dit zeer positief, en als regter, Generaal, zou ik van ons beiden welligt de strengste zijn. Ik meen dus dat ik niet op een eenzijdig standpunt stond; en de aantijging niet verdien, dat ik om den ongelukkigen afloop ten hunnen behoeve te vergoelijken, de Indische regeering ligtvaardig en onbillijk zou hebben beschuldigd. Mijn artikel was eenerzijds geen pleidooi tot vrijspraak of belooning;

---

gelukt, en door hen ten einde gebragt. De tweede expeditie tegen Atjeh is ondernomen met grooter magt dan waarover Koen en Speelman beschikten. Er is dapper gevochten, voordeelen zijn behaald, het echec van de eerste is hersteld. Maar werd Atjeh verslagen, is de oorlog door die tweede expeditie ten einde gebragt? Neen, de oorlog duurt nog steeds voort; de onderwerping laat nog steeds op zich wachten. Is het dus ongegrond om te zeggen: de tweede expeditie was slechts een half succes.

het zal u thans duidelijker zijn dat ik anderzijds evenmin eene acte van beschuldiging bedoelde. Van de uitnoodiging der redactie van „de Gids" tot het aankondigen van BRUTUS „Open brief aan Generaal KNOOP" over de tweede expeditie, maakte ik voornamelijk gebruik om ter zake van de eerste een woord te spreken voor hetgeen ik nog meen dat regt en waarheid is. Een onpartijdig woord dus, bedoelde ik, tevens een kalm woord. Als motto's had ik er boven willen plaatsen: „Suum cuique," en „ni cet excès d'honneurs ni cette indignité." Het laatste kon noodeloos aanstoot geven; het eerste had een schijn van aanmatiging: zoo bleven ze weg. Maar met die motto's voor den geest, schreef ik; met het oog op de zaak, niet op personen. Of ik de personen, of ik één van de belanghebbenden wel zou bevredigen, dat was niet mijne zorg, daarmede mogt ik mij ook niet vleijen.

Dat ik u niet bevredigde verwondert mij geenszins. Uwe bijzondere verhouding tot den afgetreden G.-Gen. maakt uwe poging te zijner regtvaardiging tot eene zeer natuurlijke. Maar, hebt gij u bij die poging door uw gevoel niet te ver laten voeren; is uwe bestrijding niet te absoluut, reeds daardoor eenzijdig en — onwillekeurig, dit stelde ik op den voorgrond — onbillijk jegens de chefs van de eerste expeditie. Ik meen van ja. Daarom heb ik nogmaals de pen opgenomen. Van die chefs toch stierf de eene den eervollen dood van het slagveld, is de andere geknakt door de krenkingen hem bij terugkomst te Batavia aangedaan: op de reede, waar zijne ondergeschikte hoofdofficieren overvallen zijn met vragen betrekkelijk zijn beleid, als gold het een verrader, en — let wel — naar aanleiding van „geruchten" van het oorlogstooneel afkomstig (1); daarna door eene enquête, maan-

---

(1) Zie 8e hoofdstuk Enquête-rapport. Daaruit blijkt verder: dat van de antwoorden op die vragen alleen bepaald bezwarend zijn, die van den luitenant-kolonel P. R. DE ROCHEMONT, kommandant van het bataillon barisans van Madura, niet te verwarren

den lang gerekt, die zijn adjudant ondervraagt tot zelfs naar de gemoedsstemming van zijn chef bij aankomst in het hoofdkwartier na het sneuvelen van generaal KÖHLER (1): ter eere van dien adjudant moet ik er bijvoegen, dat hij op dit gedeelte van de vraag het antwoord schuldig bleef. Heeft een onzer volksvertegenwoordigers te veel gezegd, toen hij die enquête met den naam van inkwisitie bestempelde?

Dit heeft mij in uwe bestrijding althans verheugd, dat gij die ongehoorde bejegening en dat jammerlijk onderzoek niet hebt verdedigd. Dat was zeker te veel voor uw militair gevoel. Dat gevoel is in opstand gekomen over de critiek op des opperbevelhebbers „voorzigtigheid" bij de tweede expeditie, die gij vertrouwt dat van jonge en onervaren officieren is uitgegaan. Maar indien dit zoo ware, Generaal, aan wie de schuld, waar de regeering den chef der eerste expeditie zoo heeft bejegend, waar niet alleen luitenants maar zelfs onderofficieren en minderen, ja inlanders over de handelingen van de hoogste autoriteiten zijn ondervraagd? Gij zoudt u dan ook, als legerkommandant, maar niet zoo bij een en ander hebben neergelegd; gij zult mij wel toegeven, dat meer dan het lot van een ongelukkig krijgsoverste, dat het prestige

---

met zijn broeder, den luitenant-kolonel J. J. DE ROCHEMONT, adjudant van den G.-G. Terwijl de 7 overige hoofdofficieren de vraag betrekkelijk het voorstel tot staking van de expeditie en tot terugkeer (opgemaakt in de conferentie van 17 April, waaraan deel namen: de gouvernements-commissaris, de opperbevelhebber, de chef van den Staf en de kommandant der maritieme middelen) in beamenden zin beantwoordden, antwoordde hij beslissend in afkeurenden zin; en op grond dat de vijand de expeditie aan het strand verder ongemoeid liet, hield de luit.-kolonel, die niet verder kwam dan het strand en niet in 't vuur, dien vijand noch voor „overmagtig" noch voor „bijzonder dapper", maar voor gedemoraliseerd, zoodat slechts eene kleine inspanning noodig zou geweest zijn om hem te overwinnen. Ik zal hierbij niet lang stilstaan; ik wil er alleen op wijzen, dat ons strandbivak niet was om te trekken, en alleen in front te naderen door de lagune, of over eene *loop*brug van 25 M. lengte; de ervaring van de tweede expeditie en de nog steeds voortdurende oorlog zullen zijne appreciatie van den vijand overigens wel naar waarde doen schatten.

(1) Zie Verhoor VIII, 65.

van het leger, de kameraadschap, het onderling vertrouwen, de krijgstucht daarmede gemoeid zijn.

Ik eindig, Generaal, om niet bitter te worden. Niet jegens u; integendeel; gelieft dit antwoord te beschouwen als een bewijs van deferentie jegens uw persoon, voor het gezag van uw woord.

's Hage, 12 April 1875. P. G. BOOMS.

Kon. Inst. v/d Tropen
CENTRALE BOEKERIJ
AMSTERDAM